OIKEUSMINISTERIÖ

MUISTIO HE 222/2018 vp

Kriminaalipoliittinen osasto
Lainsäädäntöneuvos Juho Martikainen
Erityisasiantuntija Anne Kohvakka

29.1.2019

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vankeuslain, tutkintavankeuslain, pakkokeinolain ja rikoslain 6 luvun 13 §:n muuttamisesta (HE 222/2018 vp.)

Oikeusministeriön vastine lakivaliokunnalle annettuihin lausuntoihin

1. Yleistä esityksestä

Lakivaliokunta on kuullut otsikossa mainitussa asiassa asiantuntijoita, joiden lausunnoista oikeusministeriöltä on pyydetty vastine. Oikeusministeriön käytettävissä ovat olleet eduskunnan oikeusasiamiehen, liikenne- ja viestintäministeriön, sisäministeriön, Liikenne- ja viestintäviraston, Poliisihallituksen, Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön, Valtakunnansyyttäjänviraston, Keski-Suomen käräjäoikeuden, Pirkanmaan käräjäoikeuden, Vankiterveydenhuollon yksikön, Suomen Asianajajaliiton, Kriminaalihuollon tukisäätiön, Vankilavirkailijain liitto VVL ry:n, Ficom ry:n ja Suomen Ilmailuliiton sekä professori Sakari Melanderin ja professori Veli-Pekka Viljasen lausunnot.

Yleisesti lausunnoissa kannatettiin ehdotettuja muutoksia. Lausunnoissa on kuitenkin esitetty huomioita esitykseen liittyvistä yksittäisistä kysymyksistä. Oikeusministeriö esittää lausunnoissa esitetyistä kannanotoista ja ehdotuksista vastineenaan seuraavan:

2. Miehittämättömien kulkuneuvojen kulkuun puuttuminen

Toimivallan soveltamisala ilmassa, maassa ja vedessä kulkeviin kulkuneuvoihin

Valtakunnansyyttäjänvirasto pitää epäselvänä, onko perusteltua säätää Rikosseuraamuslaitokselle toimivalta puuttua muihin kuin ilmassa kulkeviin kulkuneuvoihin. Valtakunnansyyttäjänvirasto viittaa siihen, että Rikosseuraamuslaitos voi ”isännänvallan” nojalla poistaa muut kuin ilmassa kulkevat kulkuneuvot vankilan alueelta.

Professori Melander katsoo, ettei esityksessä ole erityisen vakuuttavasti perusteltu sitä, miksi Rikosseuraamuslaitokselle ehdotetaan toimivaltaa puuttua kaikkiin miehittämättömiin kulkuneuvoihin, kun muiden turvallisuusviranomaisten toimivaltuudet ulottuvat vain miehittämättömiin ilma-aluksiin ja lennokkeihin. Melander pitää perusteltuna rajata toimivalta koskemaan vain miehittämätöntä ilmailua.

Oikeusministeriö toteaa, että esitystä valmisteltaessa on tarkasteltu sitä, riittääkö se, että puuttumistoimivalta koskisi vain ilma-aluksia vai täytyykö toimivallan olla neutraali sen suhteen, mistä kulkuneuvoista on kysymys.

Vankilaturvallisuuden näkökulmasta ei ole merkitystä sillä, onko kyse ilmassa vai maalla tai vedessä liikkuvasta kulkuneuvosta. Keskeinen uhka liittyy siihen, että tällaisilla kulkuneuvoilla kuljetetaan vankilaan luvattomia aineita tai esineitä. Tämä on mahdollista kaikenlaisilla kulkuneuvoilla. Myös käytännössä on tehty havaintoja paitsi ilmassa myös maalla liikkuvista kulkuneuvoista, joilla on pyritty vankilan alueelle.

Sinällään pitää paikkansa, että suurimman uhan muodostavat tällä hetkellä miehittämättömät ilma-alukset. Kuitenkin miehittämättömään liikkumiseen liittyvän tekniikan kehittyessä puuttumistoimivallan sitominen tiettyyn liikkumismuotoon voi oikeusministeriön käsityksen mukaan jättää lainsäädäntöön aukon. Tällöin olisi epäselvää, voidaanko ja minkä säännösten nojalla puuttua muihin kuin miehittämättömiksi ilma-aluksiksi luokiteltuihin kulkuneuvoihin.

Oikeusministeriö kiinnittää myös huomiota siihen, että niin Puolustusvoimien toimivaltaa koskevassa puolustusvaliokunnan mietinnössä (PuVM 1/2018 vp.) kuin Rajavartiolaitoksen toimivaltaa koskevassa hallintovaliokunnan mietinnössäkin (HaVM 16/2018 vp.) pidettiin tärkeänä, että jatkotyössä selvitetään toimivaltuuden laajentaminen koskemaan muitakin kulkuneuvoja kuin miehittämättömiä ilma-aluksia.

Näistä syistä oikeusministeriö ei pidä tarkoituksenmukaisena, että Rikosseuraamuslaitoksen toimivallan osalta sääntely rajattaisiin vain miehittämättömiin ilma-aluksiin ja laajemmat tarpeet jäisivät mahdollisten tulevien säädöshankkeiden varaan. Oikeusministeriön käsityksen mukaan kaikkiin miehittämättömiin kulkuneuvoihin ulottuva toimivalta ei myöskään ole sillä tavoin perusteettoman laaja, että esitystä voitaisiin pitää ongelmallisena miehittämättömien kulkuneuvojen käyttäjien oikeuksien näkökulmasta.

Miehittämättömän kulkuneuvon käsite

Valtakunnansyyttäjänvirasto pitää epäonnistuneena miehittämättömän kulkuneuvon käsitettä. Viraston mukaan sana kulkuneuvo ei yleiskielessä viittaa esimerkiksi leluina käytettäviin pienoismalleihin. Valtakunnansyyttäjänviraston mielestä muotoilua tulisi täsmentää.

Valiokunnan kuulemisessa oli esillä vaihtoehto, että käsitettä täydennettäisiin seuraavasti: miehittämätön kulkuneuvo tai muu laite.

Oikeusministeriö toteaa, ettei yleisessä liikennelainsäädännössä ole määritelmiä miehittämättömille kulkuneuvoille ilmailulakia lukuun ottamatta. Ilmailulaissa säädetään miehittämättömästä ilma-aluksesta ja lennokista. Liikenne- ja viestintäministeriön mukaan nämä ilmailulainsäädännön määritelmät on tarkoitus uudistaa.

Kielitoimiston sanakirjassa sana miehittämätön on määritelty:
jossa ei ole miehistöä; kauko-ohjauksinen t. autonomisesti toimiva. *Miehittämätön avaruusalus, lentokone. Miehittämätön kuvauskopteri.*

Sana kulkuneuvo puolestaan on määritelty: kulku-, liikenneväline. *Auto, juna, lentokone, laiva, polkupyörä ym. kulkuneuvot. Maa-, vesikulkuneuvo.*

Tätä esitystä valmisteltaessa on päädytty käyttämään laissa määritelmää miehittämätön kulkuneuvo, koska se kuvaa parhaiten toimivaltuuden keskeiseen soveltamisalaan kuuluvia kauko-ohjattavia tai automaattiohjattavia välineitä, joilla on sellainen suorituskyky, että vankilaturvallisuutta vaarantava toiminta on ylipäätään mahdollista. Viitaten yllä mainittuihin kielitoimiston määritelmiin, oikeusministeriön käsityksen mukaan miehittämättömällä kulkuneuvolla voidaan viitata sellaisiinkin liikenteessä kulkeviin välineisiin, joissa ei edes ole mahdollista kuljettaa ihmistä tai joita voidaan kutsua myös pienoismalleiksi. Esityksen perusteluissa on pyritty määrittelemään, mihin kaikkiin liikkuviin laitteisiin käsitteellä viitataan. Oikeusministeriön käsityksen mukaan käsitteen ja esityksen perustelutekstin perusteella käytännön soveltamistilanteissa ei voi syntyä epäselvyyttä siitä, voidaanko säännöstä soveltaa johonkin miehittämättömään kulkuneuvoon.

Tätä taustaa vasten oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena täydentää käsitettä esimerkiksi ”muulla liikkuvalla laitteella” tai ”muulla laitteella” taikka ”pienoismallilla”. Tällaiset lisämääritelmät eivät oikeusministeriön käsityksen mukaan selventäisi lainsäädäntöä, vaan olisivat pikemminkin omiaan aiheuttamaan epäselvyyttä siitä, mikä on säännöksen soveltamisala.

Puuttumisen edellytykset

Liikenne- ja viestintäministeriö pitää puuttumiselle esitettyä kynnystä matalana, jos puuttumiseen riittäisi se, että kulkuneuvo on luvatta vankilan alueella tai sen yläpuolella. Ministeriö pitää ongelmallisena sitä, että lainsäädännössä ei ole rajoitettu miehittämätöntä ilmailua vankilan alueen yläpuolella eikä sille ole asetettu luvanvaraisuusvaatimusta. Ministeriö ei pidä ehdotettua viittausta Rikosseuraamuslaitoksen lupaan onnistuneena, vaan katsoo, että olisi parempi muotoilla puuttumiskynnys siten kuin lausuntokierroksella olleessa esitysluonnoksessa, jonka mukaan puuttumisen tuli olla välttämätöntä vankilan järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi.

Professori Melander katsoo, että jos puuttumiskynnys sidotaan vain vankilan alueelle tai sen ilmatilaan tulemiseen, kynnys voi muodostua suhteettoman laajaksi ja matalaksi. Puuttumiskynnystä olisi syytä täsmentää esimerkiksi välttämättömyyttä koskevalla edellytyksellä.

Eduskunnan oikeusasiamies katsoo, että ehdotettuja puuttumisedellytyksiä voi olla käytännössä vaikea soveltaa, koska miehittämättömät kulkuneuvot tulevat yleensä vankilan alueelle yllättäen ja poistuvat pian. Lisäksi havainnot kulkuneuvoista ja niiden kuormasta tehdään oikeusasiamiehen käsityksen mukaan silmämääräisinä havaintoina.

Näistä syistä lakia soveltavien virkamiesten on haastavaa punnita, onko tilanteessa edellytyksiä esimerkiksi käyttää teknistä laitetta kulkuneuvon pysäyttämiseen.

Oikeusasiamies pitää myös epäselvänä, millaisia muita puuttumiskeinoja voidaan käyttää kuin teknistä laitetta tai voimakeinoja. Toimivaltuutta käyttävän virkamiehen tulisi esimerkiksi tietää, onko käsivoimin tapahtuva puuttuminen voimakeinojen käyttöä vai muuta puuttumista.

Oikeusasiamies pitää epäselvänä ensimmäistä puuttumiskynnystä, jonka mukaan puuttuminen on mahdollista, jos kulkuneuvo tulee vankilan alueelle ilman lupaa. Epäselväksi jää, miksei kulkuneuvon tuloa vankilan alueelle yksinkertaisesti kielletä kokonaan.

Oikeusministeriö toteaa, että lausuntokierroksella olleessa hallituksen esitysluonnoksessa edellytys puuttua miehittämättömän kulkuneuvon kulkuun oli muotoiltu seuraavasti:

”Rikosseuraamuslaitoksella on vankilan alueella tai alueen yläpuolisessa ilmatilassa oikeus ottaa miehittämätön kulkuneuvo tilapäisesti haltuun, estää sen käyttö tai muutoin puuttua sen kulkuun, **jos se on välttämätöntä vankilan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi.**”

Useissa lausunnoissa tätä edellytystä pidettiin liian tiukkana. Jatkovalmistelussa katsottiin, että koska kyse on rajoitetusta vankila-alueesta ja käytännössä arvio kulkuneuvon aiheuttamasta uhasta on tehtävä nopeasti näkö- tai kamerahavaintojen perusteella, puuttumisen edellytyksiä on perusteltua laskea alemmas. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan pidetty mahdollisena kieltää kokonaan miehittämättömien kulkuneuvojen liikkumista vankila-alueille tai niiden yläpuolelle. Tällaisesta kiellosta tulisi säätää yleisessä liikennelainsäädännössä. Näistä syistä puuttumisen edellytykseksi esitettiin sitä, että miehittämätön kulkuneuvo saapuu luvatta vankilan alueelle tai sen yläpuolelle.

Lakivaliokunnalle esitetyissä lausunnoissa on kuitenkin kiinnitetty huomiota siihen, ettei puuttumisedellytysten sitominen lupaan ole täysin onnistunut ratkaisu.

Oikeusministeriö pitää perusteltuna täsmentää säännöstä. Vankeuslain 16 luvun 2 §:ssä säädetään, että vankien asuintiloja voidaan tarkastaa **vankilan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi**… ja 3 §:ssä säädetään, että vangille voidaan tehdä turvatarkastus **turvallisuudesta huolehtimiseksi, järjestyksen turvaamiseksi tai omaisuuden suojelemiseksi.** Näitä toimenpiteitä voidaan pitää nyt esitettyä vastaavanlaisina puuttumisina henkilön oikeuksiin. Kynnys toimenpiteiden suorittamiseen on kuitenkin suhteellisen matala.

Oikeusministeriö ehdottaa, että miehittämättömien kulkuneuvojen kulkuun puuttumista koskeva säännös muutettaisiin kuulumaan seuraavasti:

16 luku
Vankilan tilojen ja vangin tarkastaminen
2 a §

Miehittämättömän kulkuneuvon kulkuun puuttuminen

Rikosseuraamuslaitoksella on **vankilan järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi taikka omaisuuden suojelemiseksi** oikeus ottaa miehittämätön kulkuneuvo tilapäisesti haltuun, estää sen käyttö tai muutoin puuttua sen kulkuun, jos se saapuu ~~luvatta~~ vankilan alueelle tai alueen yläpuoliseen ilmatilaan.

Oikeusministeriön käsityksen mukaan sääntelyyn ei liity muiden toimivaltuuksien ja voimakeinojen käytöstä poikkeavia soveltamiskysymyksiä. Miehittämättömien kulkuneuvojen kulkuun voidaan puuttua ehdotetun 16 luvun 2 a §:n 1 momentissa säädetyllä tavalla. Jos puuttumisessa käytetään teknistä laitetta tai voimakeinoja, tulee 1 momentin lisäksi huomioida näille erikseen pykälän 2 momentissa ja 18 luvun 6 §:ssä säädetyt edellytykset. Oikeusministeriö kiinnittää myös huomiota siihen, että vankiloihin on tarkoitus hankkia laitteistoja, joiden avulla kulkuneuvoa voidaan havainnoida esimerkiksi kameroilla. Näin ollen toimenpiteistä ei päätetä pelkästään näköhavaintojen perusteella.

Hallituksen esityksen perusteluissa on pyritty kuvaamaan sitä, millaisin toimenpitein puuttuminen voi tapahtua. Sääntely vastaa tältä osin eduskunnan jo hyväksymiä puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen toimivaltasäännöksiä.

Haitat muulle viestinnälle tai muulle liikenteelle

Liikenne- ja viestintäministeriö kiinnittää huomiota siihen, ettei puuttumistoimivaltuuden käytöstä saa aiheutua turvallisuusriskiä sivullisille tai muulle ilmailulle.

Liikenne ja viestintävirasto pitää tärkeänä, ettei teknisen laitteen käytöstä saa aiheutua haittaa etenkään turvallisuusradioviestinnälle. Edelleen virasto toteaa, että radiolupamenettelyssä voidaan varmistaa, ettei tällaista vaaraa aiheudu. Puuttumisesta ei saa aiheutua haittaa myöskään muulle liikenteelle. Myös ***Ficom ry*** kiinnittää huomiota siihen, ettei puuttumisesta saa aiheutua häiriötä esimerkiksi hätäpuheluyhteyksiin.

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotetuissa säännöksissä on otettu lausunnoissa mainitut turvallisuuskysymykset huomioon.

Teknisen laitteen käyttö

Valtakunnansyyttäjänvirasto katsoo, että ehdotetun vankeuslain 16 a luvun 2 a §:n 2 momentissa käytetty sana haittaa tulisi korvata sanalla häiriö, koska tätä käsitettä häiriö käytetään radiolupaa koskevissa säännöksissä ja tietoliikenteen häirintää koskevissa säännöksissä.

Oikeusministeriö toteaa, että eduskunnan jo hyväksymissä puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen vastaavia toimivaltuuksia koskevissa säännöksissä on käytetty tätä esitystä vastaavalla tavalla käsitettä haitta. Sääntelyn yhdenmukaisuuden vuoksi ei ole perusteltua käyttää tässä yhteydessä eri käsitettä.

Laitteistojen hankinta

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö toteaa lausunnossaan, että Rikosseuraamuslaitoksen työryhmä arvioi miehittämättömien kulkuneuvojen puuttumiseen tarvittavien järjestelmien rakentamisesta aiheutuvien kustannusten vuosina 2020-2023 olevan 1 miljoona euroa kahtena ensimmäisenä vuonna ja ½ miljoonaa euroa kolmantena vuonna. Työryhmän arvio oli kuitenkin karkea ja kustannukset saattavat laskea huomattavasti.

Kriminaalihuollon tukisäätiö kiinnittää huomiota siihen, ettei laitteistojen hankinta saa vähentää vankiloiden käyttömäärärahoja.

Oikeusministeriö toteaa, että esitystä valmisteltaessa on yhdessä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa päätetty, että mahdolliset laitteistohankinnat toteutetaan valtiontalouden kehyspäätösten ja valtion talousarvioiden mukaisten määrärahojen puitteissa.

Yksityiselämän suoja

Eduskunnan oikeusasiamies pitää Rikosseuraamuslaitokselle ehdotettua oikeutta käsitellä radioviestintää, välitystietoja ja sijaintitietoja ongelmallisena perustuslain 10 §:n 3 momentin kannalta.

Professori Melander pitää jossain määrin ongelmallisena sitä, että oikeus viestintään liittyvien tietojen käsittelyyn irtautuu ehdotetussa sääntelyssä perustuslain 10 §:n 4 momentissa säädetystä rajoituslausekkeesta.

Suomen asianajajaliitto katsoo, että sääntelyä tulisi täsmentää siltä osin kuin on kyse yksityiselämän piiriin koskevan viestintätiedon käsittelystä. Asianajajaliitto pitää epäselvänä sitä, minkä pakkokeinolain säännösten nojalla tällaisia viestintätietoja voidaan luovuttaa poliisille.

Oikeusministeriö viittaa tältä osin hallituksen esityksessä todettuun sekä Veli-Pekka Viljasen lausunnossaan esittämään. Oikeusministeriö kiinnittää myös huomiota siihen, että sisällöltään tältä osin identtinen sääntely on hyväksytty puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen osalta (EV 98/2018 vp. ja EV 148/2018 vp.). Rajavartiolaitosta koskevat säännökset on hyväksytty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella.

Tiedottaminen ja alueiden merkintä

Suomen Ilmailuliitto pitää tärkeänä, että toimivaltuuksista tiedotetaan ilmailun tiedotuskanavia pitkin ja toimivaltuuksien käyttöalueet merkitään.

Oikeusministeriö toteaa, että toimivaltuuksia käyttöön otettaessa on huolehdittava riittävästä tiedottamisesta alan toimijoille. Toimivaltuuksien käyttö on rajattu vankila-alueisiin ja niiden yläpuolelle. Alueet on täsmällisesti määritelty sisäministeriön asetuksella ja vankila-alueilla on merkinnät niitä koskevista liikkumisrajoituksista.

Viestintäviraston nimen muuttuminen

Liikenne- ja viestintäministeriö kiinnittää huomiota siihen, että Viestintävirasto on vuoden 2019 alusta yhdistetty Liikenne- ja viestintävirastoksi. Tätä koskeva muutos tulee huomioida vankeuslain 19 luvun 2 a §:ssä.

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotettua vankeuslain 19 luvun 2 a §:ää tulisi muuttaa seuraavasti:

19 luku
2 a §
Ilmoitus miehittämättömään kulkuneuvoon puuttumisesta
Miehittämättömän kulkuneuvon kulkuun puuttumisesta 16 luvun 2 a §:ssä tarkoitetulla teknisellä laitteella on ilmoitettava ***Liikenne- ja v***iestintävirastolle.

3. Sylkemisen estävän suojan käyttö

Sylkemisen estävän suojan käyttöedellytykset

Professori Melander ei pidä täysin onnistuneena ratkaisua, jossa sylkemisen estävä suoja rinnastetaan muihin sitomisvälineisiin. Hän pitää suojan käyttöä syvempänä puuttumisena henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kuin esimerkiksi käsirautojen käyttöä. Melander ehdottaa, että sylkemisen estävän suojan käyttöedellytyksiä täsmennettäisiin esimerkiksi siten, että sitä voidaan käyttää vasta viimesijaisena keinona suhteessa muihin sitomisvälineisiin.

Kriminaalihuollon tukisäätiö pitää tarpeellisena täsmentää, kuinka sylkemisriski arvioidaan eri tilanteissa.

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotetussa säännöksessä sylkemisen estävän suojan käytölle on säädetty verrattain korkeat edellytykset. Suojan käytön on oltava välttämätöntä: 1) karkaamisen estämiseksi kuljetuksen aikana; 2) sellaisen väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, jota ei saada estetyksi muilla tavoin ja josta saattaa aiheutua vaaraa vangin tai muun henkilön turvallisuudelle taikka huomattavaa vahinkoa omaisuudelle; 3) uhkaavan väkivallan torjumiseksi; tai 4) henkilönkatsastuksen turvaamiseksi.

Vaikka suojaa voidaankin pitää syvemmälle menevänä puuttumisena henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kuin esimerkiksi käsirautoja, oikeusministeriön käsityksen mukaan laissa säädettyjä käyttöedellytyksiä voidaan pitää riittävän tiukkoina sääntelyn hyväksyt-

tävyyden kannalta ja käyttö on asianmukaisesti rajattu sellaisiin tilanteisiin, joissa suojan käyttö on välttämätöntä. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö voi suojan käytöstä annettavan koulutuksen ja ohjeistuksen yhteydessä antaa tarkempaa ohjeistusta siitä, kuinka suojan käyttöä arvioitaessa tulee menetellä.

Oikeusministeriö ei myöskään pidä perusteltuna säätää erikseen suojan käytön viimesijaisuudesta suhteessa muihin sitomisvälineisiin. Tällainen sääntely ei ole tarpeen suojan käytön ohjaamiseksi. Käytännön soveltamistilanteissa kunkin sitomisvälineen käyttöä arvioidaan itsenäisesti laissa säädettyjen käyttöedellytysten perusteella. Useimmiten lienee niin, että suojan käytön arvioiminen tulee eteen vasta, kun vanki on käsiraudoissa tai häneen on kohdistettu muita voimakeinoja.

Käytännössä suojan käyttöä edellyttäviä tilanteita on harvoin.

Toimenpiteen kohteen valvonta käytön aikana

Eduskunnan oikeusasiamies kiinnittää huomiota siihen, ettei vankia tulisi jättää valvonnatta sylkemisen estävää suojaa käytettäessä. Sylkemisen estävän suojan turvallinen käyttö tulee varmistaa tarvittaessa Rikosseuraamuslaitoksen määräyksillä.

Kysymys vangin terveydentilan valvonnasta nousi esille myös valiokunnan kuulemisessa.

Oikeusministeriö toteaa, että henkilökunnalle annetaan koulutus sylkemisen estävän suojan käyttöön kuten kaikkeen voimankäyttöön. On myös selvää, että käytössä tulee noudattaa välineiden käyttöohjeita. Tarvittaessa Rikosseuraamuslaitos voi antaa tarkempaa ohjeistusta sylkemisen estävän suojan käytöstä. Kaikkeen voimankäyttöön liittyy itsestään selvänä osana velvollisuus huolehtia siitä, ettei kohteen terveys perusteettomasti vaarannu.

Lisäksi suojan käyttöä rajoittavat vankeuslain 18 luvun 2 §:n 2 momentin säännökset siitä, ettei käyttö saa kestää pidempään kuin on välttämätöntä ja että tietyissä tilanteissa on mahdollisuuksien mukaan kuultava lääkäriä.

Vankeuslain 18 luvun 3 §:ssä säädetyn tarkkailun ja 4 §:ssä säädetyn eristämistarkkailun osalta on säädetty, että vankia on tarkoin seurattava teknisellä valvonnalla ja muulla tavoin. Näissä tilanteissa on kysymys jopa useita päiviä kestävistä turvaamistoimenpiteistä. Periaatteessa olisi mahdollista säätää laissa vastaavanlaisesta valvontavelvollisuudesta myös sylkemisen estävän suojan käytössä.

Oikeusministeriö ei kuitenkaan pidä tällaista sääntelyä tarpeellisena ottaen huomioon se, että sitomisvälineiden käyttö on ajallisesti lyhytkestoista ja se että Rikosseuraamuslaitoksen ohjeistuksella ja koulutuksella voidaan huolehtia siitä, ettei suojan käyttö vaaranna vangin terveyttä.

4. Pakkokeinolain ja rikoslain muutokset

Rikosseuraamuslaitoksen lausunnossa kiinnitetään huomiota noutomenettelyä koskevan pykälän (2 luvun 12 i §) sanamuotoon. Esityksessä ehdotetaan että, jos tutkinta-arestiin määrätty *jättää pitämättä yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen* laitoksen määräämällä tavalla, hänet voidaan noutaa Rikosseuraamuslaitoksen määräämään tapaamiseen rikkomuksen selvittämistä varten. Lausunnossa todetaan, että noutomenettelyn ala tulisi muotoilla samalla tavoin kuin 2 luvun 12 i §:n 1 ja 2 momenteissa, eli viittaamalla tilanteisiin, joissa tutkinta-arestiin määrätty *on rikkonut hänelle asetettuja velvollisuuksia.*

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa lausunnossaan, että pakkokeinolain 2 luvun 12 c §:n 2 momenttia sekä ehdotettua 12 i §:ää koskevin osin yksityiskohtaiset perustelut ovat epäselvät ja ehdotetun lakitekstin kanssa ristiriidassa. Edelleen lausunnossa todetaan, että kumotuksi ehdotettavassa pakkokeinolain 2 luvun 12 c §:n 2 momentissa on kyse siitä, että poliisi saa ottaa kiinni ja toimittaa vankilaan tutkinta-arestiin määrätyn henkilön joka ei noudata saamaansa kehotusta ottaa yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen tutkinta-arestin toimeenpanoa varten. Sen sijaan esityksessä ehdotetussa 12 i §:ssä tarkoitetaan tilannetta, jossa tutkinta-arestiin määrätty jättää pitämättä yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen sen määräämällä tavalla. Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että ehdotetun lakitekstin perusteella noudon ja etsintäkuulutuksen käyttötilanteet ovat erilaisia. Jos esityksen tarkoitus on, että noutoa kuitenkin voitaisiin, etsintäkuulutuksen ohella, käyttää myös valvonnan järjestämisen tilanteessa, lakitekstiä tulisi selventää.

Oikeusministeriö pitää perusteltuna, että säännös täsmennetään koskemaan kaikkia velvollisuuksien rikkomistilanteita. Mikäli 2 luvun 12 i §:ää täsmennetään koskemaan kaikkia velvollisuuksien rikkomistilanteita edellä esitetyn mukaisesti, noutoa voidaan käyttää henkilön rikottua mitä tahansa hänelle asetettua velvollisuutta, siis myös valvonnan järjestämiseksi.

Oikeusministeriö ehdottaa, että ehdotettua pakkokeinolain 2 luvun 12 i §:n 5 momenttia tulisi muuttaa seuraavasti:

2 luku
12 i §
Velvollisuuksien rikkominen
Jos tutkinta-arestiin määrätty ***on rikkonut hänelle asetettuja velvollisuuksia***, hänet voidaan noutaa Rikosseuraamuslaitoksen määräämään tapaamiseen rikkomuksen selvittämistä varten. Poliisin on annettava noudon toteuttamiseksi virka-apua. Noudosta päättää pidättämiseen oikeutettu poliisimies Rikosseuraamuslaitoksen pyynnöstä. Noudettavaksi määrätty saadaan aikaisintaan kuusi tuntia ennen määrättyä tapaamista ottaa kiinni ja säilöön.

Keski-Suomen käräjäoikeus kannattaa esitettyjä muutoksia perusteluineen esittäen kuitenkin harkittavaksi eräitä muutoksia ja lisäyksiä lakiteksteihin. Pakkokeinolain 2 luvun 12 g § 1 momentin 1-kohtaa esitetään täsmennettäväksi siten, että tutkinta-arestiin määrätty on velvollinen noudattaman *tiedoksi saamassaan* ratkaisussa asetettuja velvollisuuksia.

Oikeusministeriö katsoo, kuten myös lausunnossa on todettu, ettei ketään voida velvoittaa noudattamaan mitään oikeudellista seuraamusta, josta hän ei ole saanut tietoa. Täsmennys johtaisi myös vastakohtaispäätelmään muiden säännösten osalta, joissa näin ei nimenomaisesti ole todettu. Esityksessä esitetään myös tiedoksiantoa sekä ratkaisun toimeenpanona alkamisajankohtaa koskevia säännöksiä täsmennettäviksi. Näin ollen ei ole erikseen tarpeen säätää siitä, että velvollisuudet alkavat tiedoksisaannista, koska toimeenpano alkaa siitä, kun henkilö on saanut ratkaisun tiedoksi ollessaan läsnä oikeuden istunnossa tai todisteellisena tiedoksiantona.

Keski-Suomen käräjäoikeus esittää pohdittavaksi, onko uusi etsintäkuuluttamista koskeva 2 luvun 12 k säännös tarpeen.

Oikeusministeriö toteaa, että etsintäkuuluttamisesta esitetään säädettäväksi nimenomaisesti toimeenpanon varmentamiseksi, nopeuttamiseksi sekä viranomaisten toimivaltuuksien ja tehtävien selkiinnyttämiseksi.

Muut lainmuutostarpeet

Lausunnoissa esitetään eräitä muita kuin esityksessä esitettyjä lainmuutoksia. Oikeusministeriö on esityksessään keskittynyt niihin säännöksiin, joiden muuttaminen tai lisääminen on arvioitu aivan välttämättömäksi ensi vaiheessa uusien tutkintavankeuden vaihtoehtojen toimeenpanon toteuttamiseksi. Käytäntöjä seurataan ja tarvittaessa esitetään mahdollisesti myöhemmin lainsäädäntöön täsmennyksiä.